

Ženski likovi u novelama Josipa Kozarca

Živko, Sara

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:967863>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#) / [Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Sara Živko

Ženski likovi u novelama Josipa Kozarca

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Sara Živko
Matični broj:

Ženski likovi u novelama Josipa Kozarca

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Engleski jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Sanja Tadić-Šokac

Rijeka, 2024.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod.....	2
2. Život i književno djelo Josipa Kozarca	3
3. Ženski likovi u hrvatskoj književnosti	5
3.1. Kućni anđeo/svetica/progonjena nevinost	7
3.2. Fatalna žena (<i>femme fatale</i>)	8
3.3. Produhovljena, boležljiva, krhka žena (<i>femme fragile</i>), produkt dekadentnog kulta ljepote krajem 19. i početkom 20. stoljeća	10
3.4. Žena na putu prema samosvijesti, subverzivna žena koja raskida s patrijarhalnim, moralnim i klasnim ogradama	11
4. Ženski likovi u novelama Josipa Kozarca	12
4.1. Tena.....	12
4.2. Mira Kodolićeva	16
4.3. Biser-Kata.....	19
4.4. Donna Ines	21
4.5. Jelena Vučetić (Oprava).....	23
5. Zaključak.....	26
6. Popis literature.....	27
7. Sažetak i ključne riječi.....	28
8. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku	28

1. Uvod

Raznolikost i dinamičnost ženskih likova u književnosti prisutna je od najranijih vremena. Ženski su likovi uglavnom odražavali društvene norme i pravila vremena u kojima su nastajali. Tako su nam svima poznate idealizirane žene koje su opisane kao dobre, nevine i vjerne, kućne svetice, ali i njihove suprotnosti, žene koje su grešnice i bludnice, fatalne žene. Cilj ovog završnog rada bit će prikaz ženskih likova u novelama Josipa Kozarca, jednog od najznačajnijih pisaca hrvatskog književnog realizma. Novelistika se smatra najuspjelijim dijelom Kozarčevog književnog opusa, a u njima se posebno posvetio izgradnji ženskih likova čime predstavlja most od realizma prema moderni. Središnji dio rada je analiza ženskih likova. Prvo će se prikazati tipovi ženskih likova u 19. stoljeću, budući da je to razdoblje u kojem je Josip Kozarac stvarao. Nakon toga, tipologija Krešimira Nemeca bit će primijenjena na odabrane Kozarčeve novele, točnije likove: *Tena*, *Mira Kodolićeva*, *Biser-Kata*, *Donna Ines* te *Oprava* (*Jelena Vučetić*). Na kraju završnog rada nalazi se zaključak i navedena korištena literatura prilikom izrade ovog završnog rada.

2. Život i književno djelo Josipa Kozarca

Kao jedna od središnjih ličnosti hrvatskog književnog realizma postavio se Josip Kozarac (Vinkovci, 18. ožujka 1858. – Koprivnica, 21. kolovoza 1906.). Kozarac, rođeni Slavonac i diplomirani inženjer šumarstva, zarana se upoznao sa životom u slavonskim selima te se u književnom radu posvetio tematiziranju slavonskih običaja i problema. U književnom radu najprije se okušao u pjesmama u kojima se koristio ljubavnim motivima i pesimističnim ugođajima. Prvu pjesmu *Zmija* objavio je u časopisu Hrvatska lipa 1875. godine. Iako se do kraja života trudio napredovati u svom poetskom opusu, Šenoa je Kozarčeve pjesme smatrao osrednjima, nikada ih nije objavio u Vijencu, a Kozarcu je sugerirao da prestane s prepisivanjem tuđih pjesama i pozvao ga da piše iz naravi (Nemec, 2006:25). Studirajući u Beču upoznao se sa dramaturgijom Shakespearea i Molièrea pa se i sam okušao na dramskom polju. Njegove drame *Turci u Karlovcu*, *Tuna Bunjavilo* i *Tartufov unuk*, baš poput Kozarčevih pjesama, nisu ostavile značajniji trag u hrvatskoj književnosti. Veliki odmak od mladenačke književnosti napravio je u romanesknom opusu koji obuhvaća dva romana *Mrtvi kapitali* i *Među svjetlom i tminom* te jedan nedovršeni roman *Živi kapitali*. U *Mrtvim kapitalima*, Kozarac vješto prikazuje opreku između sela i grada, pri čemu je selo prikazano kao mjesto poštenja koje slavi rad i život na slavonskoj zemlji, dok je grad ocrtan kao mjesto nerada i nepoštenja koje ne uvjetuje sreću. Dok se u *Mrtvim kapitalima* fokusira na ozdravljenje društva, u romanu *Među svjetlom i tminom* bavi se moraliziranjem i kritiziranjem činovničkog aparata. Najznačajniji i najuspjeliji dio Kozarčevog književnog opusa predstavlja novelistika. Kao i mnogi drugi hrvatski pisci realisti, Kozarac je pisao pod utjecajem Šenoe i ruskih pripovjedača 19.stoljeća, posebice Turgenjeva. Od Turgenjeva je preuzeo osjećaj za atmosferu i lirski ugođaj, kao i poseban način uobličavanja likova, posebice žena (Flaker, 1968:145). U svojim se novelama usredotočio na različite teme. O ljepotama rodnog kraja pisao je u *Slavonskoj šumi*, o problematici vezanoj za život u rodnoj

mu Slavoniji u *Proletarcima*, o temama vezanim za ljubav, ljubomoru, brak i nevjeru pisao je u novelama *Mira Kodolićeva*, *Oprava*, *Donna Ines*, *Tri ljubavi*. U noveli *Moj djed* vidi se Kozarčeva emocionalna angažiranost i nostalgija za prijašnjim vremenom, vremenom u kojem se držalo do časti i poštenja. Posebno se uspješnom smatra njegova novela *Tena* u kojoj se fokusira na moralno-psihološkoj problematici, točnije na raspadu patrijarhalnog morala. Navedene se novele mogu smatrati i novelama karaktera, a Kozarac se posebno posvetio izgradnji ženski likova. *Tena*, *Mira Kodolićeva*, *Donna Ines* i *Biser-Kata* smatraju se jednim od najbolje analiziranih ženskih likova u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća (Nemec, 2006:37). Djela nastala na prijelazu iz devetnaesto u dvadeseto stoljeće bila su pod utjecajem kako realističkih, tako i modernističkih tendencija. Tako Kozarac, svojim vrsnim portretiranjem likova (ponajprije ženskih), značajno doprinosi psihološkoj karakterizaciji likova na podlozi modernističke poetike. U vrijeme procvata modernističkih tendencija, nastala je i novela *Oprava* koju autor u podnaslovu naziva „psihološkom studijom“. U nastavku rada detaljnije ću se baviti ženskim likovima u navedenim novelama.

3. Ženski likovi u hrvatskoj književnosti

Bez obzira na to što žene u prošlosti nisu uvijek imale liberalan i demokratski položaj kao danas, one su oduvijek bile inspiracija za mnoge književnike i književnice. Iako su žene često bile neravnopravne, ženski je rod općenito u književnosti ostvario ravnopravnost s muškarcima pa ne čudi činjenica da su u mnogim književnim djelima stvoreni snažni ženski likovi koji su svojim postupcima i intelektualnim rezoniranjem potaknuli mnoge čitatelje i čitateljice na rješavanje vlastitih životnih problema.

Polemika o ženinom dostojanstvu započela je još 1988. godine u duhu kršćanstva koje je pokušalo razabrati objavljenu istinu o njoj. Lik žene u hrvatskoj književnosti star je gotovo kao i sama književnost, a različita razdoblja u književnosti donose različito shvaćanje ženske naravi (Petrač, 1991:348).

Do sredine 19. stoljeća u hrvatskoj se književnosti razvijala ideja o muškarcu kao ratniku i ženi kao njegovoj predodžbi. Žena je, s jedne strane, bila poimana kao vjerna supruga i brižna majka, a s druge kao nevjerna i prevrtljiva ljubavnica. U takvim se predodžbama žena prikazivala ili kao idealizirano stvorenje ili kao grijeh. Tek će se kasnije žena početi prikazivati kao intelektualno biće koje traži slobodu za svoj razvoj.

Prikaz žene kao majke i prikaz Majke Božje javlja se u svim razdobljima hrvatske književnosti te time stvara poseban odjeljak hrvatske religiozne umjetničke poezije (Petrač, 1991:349). Božićna pjesma *U se vrime godišća* i *Šibenska molitva* primjeri su takve poezije. Od svojih početaka, pa sve do današnjih dana, hrvatska je poezija prožeta Marijinim likom, njezinim djevičanskim začecem i njezinim uznesenjem. „Tip marijanske pjesme, određen strogim retoričkim i motivskim konvencijama zauzima posve specifično mjesto u kontekstu cjelokupne hrvatske poezije“ (Petrač, 1991:350). Bez obzira na to što majčinstvo nije jedini poziv žene, u majčinskom davanju ljubavi širila se civilizacija ljubavi, pa ne čudi što je lik žene kao majke toliko prisutan u hrvatskom pjesništvu.

Krajem 15. i tokom cijelog 16. stoljeća u hrvatskoj književnosti pojavila su se dva tipa žene koja će se, uz određene promjene, javljati kroz cjelokupnu hrvatsku književnost. To su lik gospoje i lik junakinje. Slaveći zamišljeno žensko biće i posvećujući svoje stihove idealnoj ženi, gospoji, hrvatski petrarkisti su razvili bogat pjesnički jezik, poštujući pritom normu ljubavnog kanconijera (Petrač, 1991:351). Džore Držić, Šiško Menčetić, Hanibal Lucić hrvatski su petrarkisti koji su opisivali trenutak kad je pjesnik ugledao svoju gospoju, njihove ljubavne muke i opise njezine ljepote. Dok je prvi tip prisutan u lirskom pjesništvu, drugi tip žene, junakinje koja se žrtvuje za neko opće dobro, posebno je razvijen u epskom i dramskom pjesništvu. Ovakav je tip žene u hrvatskoj književnosti razvio Marko Marulić u epu *Judita*. *Judita* je žena koja je postala junakinja u svijetu i vremenu u kojem su zatajili muškarci. Epska vizija svijeta zahtijevala je zrelu i sabranu junakinju koja u sebi nosi svojstva nacionalnog oslobođenja, dok bi petrarkistička gospoja bila u potpunosti neprimjeren lik u takvoj ugroženosti nacionalnog bića (Petrač, 1991:351). Tip žene junakinje nastavit će se i u doba ilirizma, pa će Ivan Kukuljević u svojoj drami *Juran i Sofija* Sofiju prikazati kao ženu koja je spremna uvući se u neprijateljski tabor kako bi izbacila svoj narod (Petrač, 1991:352).

U hrvatskom baroku javljaju se tri tipa žene. Prvi se nastavlja na petrarkističko nasljeđe, to je lik gospoje i nedostižne žene; drugi tip je lik žene grešnice koja predstavlja opasnost za pjesnika, a treći tip je lik pokajnice koja nastoji okajati svoj grijeh kako bi ponovno zadobila Božju milost (Petrač, 1991:352). Lik pokajnice je „tip žene koji je prošao od svjetovnog ideala ljepote i nedostižnosti (tip gospoje) do simbola svjetovnog zla (tip grešnice), da bi se na kraju u liku žene pokajnice preobrazio u biće što se svojim pokajanjem uzdiže i posvećuje“ (Petrač, 1991:352).

Krešimir Nemeć navodi kako su sliku žene u hrvatskoj književnosti 19.st. kreirali muškarci. Takva je slika za ženu bila puna stereotipa i često diskriminirajuća. U

inventaru ženskih likova hrvatske književnosti 19. stoljeća Nemeć navodi kako se oni mogu podijeliti na četiri tipa:

- 1) *kućni anđeo/svetica/progonjena nevinost*
- 2) *fatalna žena (femme fatale)*
- 3) *produhovljena, boležljiva, krhka (femme fragile), produkt dekadentnog kulta ljepote krajem 19. i početkom 20. stoljeća*
- 4) *žena na putu prema samosvijesti, subverzivna žena koja raskida s patrijarhalnim, moralnim i klasnim ogradama.*¹

Pritom, prva dva tipa odgovaraju arhetipskim figurama koje su se razvile u zapadnoeuropskim književnostima, dok su druga dva tipa nastala kao produkti nove osjećajnosti (Nemeć, 2003:101).

3.1. Kućni anđeo/svetica/progonjena nevinost

Riječ je o idealiziranom prikazu žene koja je produkt muške fantazije i u kojoj se ženama pripisuju osobine anđeoskog, netjelesnog i produhovljenog. Dante i Petrarca ostvarili su vrhunce takve idealizacije u svojim ženskim likovima, Beatrice i Laura. U 18. stoljeću, u likovima Richardsonove Pamele i Clarisse te u Goetheovoj Gretchen koja se pojavljuje u njegovoj popularnoj drami Faust, kao strukturni tip progonjena nevinost doživljava svoju literarnu fiksaciju. Takvi ženski likovi potvrđuju i žive u skladu s vrijednostima kršćanskog morala, pa se uz njih vežu pridjevi poput nevina, čista, kreposna, vjerna, skromna, stidljiva, nježna, dobra (Nemeć, 2003:101). Adolfo Weber Tkalčević u svojoj noveli *Nadala Bakarka* uveo je prvi lik progonjene nevinosti u novijoj hrvatskoj književnosti. U toj noveli, naslovna junakinja i u najvećim životnim iskustvima ostaje nepokolebljiva kako bi obranila svoju čast i dostojanstvo, a na kraju

¹ Nemeć, Krešimir, Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća, u: Zbornik zagrebačke slavističke škole 2002., Zagreb, FF press, 2003, str. 100-101.

odbacuje vlastitog muža zbog toga što je posumnjao u njezinu krepost (Nemec, 2003:101). August Šenoa je u svojoj Dori Krupičevoj iz *Zlatarovog zlata* sabrao tipske osobine lika, a njezina tragična sudbina, koja joj se dogodila zbog njene dobrote, poštenja i plemenitosti, potvrđuje njezin status žene-žrtve. Dora je skromna, plemenita i stidljiva, ne samo da ima lijepo lice, već ima i lijepu dušu. S muškarcima razgovara pognute glave i tihim glasom, a ocrtana je bijelom bojom koja simbolizira nevinost. Nemec navodi kako su na tragu Dorina lika nastali mnogi drugi likovi poput Jelke u Kumičićevu *Jelkinu bosiljku*, Marije u *Začudenim svatovima*, Anice u Kozarčevim *Mrtvim kapitalima*, Anice u Vojnovičevoj drami *Ekvinocijo*. U svim ovim primjerima riječ je o domaćim djevojkama koje su čedne i povučene, dok su njihove suparnice mahom strankinje ili žene nepoznata podrijetla. Također, sve ove djevojke su statični, pasivni likovi kojima nedostaje živosti. To su djevojke koje su prikazane kao „zastupnice službena morala iza koga se često skriva i sam pisac“ (Nemec, 2003:102). Najčešće su prikazane kao objekti muškarčeve žudnje ili pak kao žrtve različitih spleta. Tako Dora umire kao žrtva suparnice Klare Grubar, a fatalna Laura sprječava vezu između Ivica i Anice (Nemec, 2003:102).

3.2. Fatalna žena (femme fatale)

Dobri i loši likovi u književnosti predstavljaju suprotnosti u moralnim vrijednostima, pa je tako tip fatalne žene suprotstavljen tipu kućnog anđela i progonjene nevinosti. Takvi se likovi žena javljaju još u najstarijim mitovima gdje su prikazane kao tajanstvene i opasne zavodnice koje muškarce stavljaju na kušnju i na kraju odvede u propast. Prvotni uzorci takvih likova su kobne i demonizirane žene koje u sebi objedinjuju sve strasti, poroke i požudu. U europskim se književnostima lik fatalne žene posebno proširio u vrijeme ranog romantizma i to zbog romantičarskog shvaćanja užasa i boli kao izvornog zadovoljstva i strasti. U romantizmu „ponovno oživljavaju likovi opasnih

zavodnica, kurtizana, „animirdama“, tajanstvenih lijepih prosjakinja, zamamnih crnkinja i kreolkinja“ (Nemec, 2003:102). Fatalna žena u romantizmu dobiva svoj konačni fizički, karakterni i intelektualni oblik. To su redom žene čarobne ljepote, tajanstvene, pune kobne privlačnosti koja u sebi sadrži i određenu opasnost i prijatnju, one su ambivalentni likovi, istovremeno su spoj fascinacije, ali i želje za uništenjem (Nemec, 2003:102). Svojom inteligencijom, proračunatošću i samosviješću dominiraju okolinom i svakom situacijom te su vješte u manipuliranju muškaraca. Fatalne žene djeluju u svijetu visokog društva, salona, zabava i plesova. U lik fatalne žene upisane su muške erotske fantazije pa su zbog toga one uglavnom razvratne i nemoralne, one su „apsolutne bludnice“, predstavljaju sve što je iracionalno, demonsko i destruktivno te time podnose najteži teret predrasuda pojedinih društava (Nemec, 2003:103). Uz lik fatalne žene često su se javljala iracionalna svojstva pa se ona redovito javljala kao glasnica smrti i nesreće u kojoj se nalazi želja za uništavanjem i sadističkim mučenjem svojih žrtava, a često je bila asocirana i sa zmijama, vješticama i drugim nemanima. „U kršćanskoj ikonografiji sotona se često pojavljuje u liku zmije, a zmija je ujedno i simbol zavođenja na prvi grijeh“ (Nemec, 2003:104). Takav se lik fatalne žene brzo udomaćio u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća, a prototipom se uzima Šenoin lik Klare Grubar Ungnad iz romana *Zlatarovo zlato*. Osim kod Šenoe, fatalne žene možemo pronaći i u prozama Kovačića, Tomića, Kumičića i Gjalskog. Fatalna žena, osim što je prikazana kao razvratnica spremna na sve da dođe do svoga cilja, prikazana je i kao lutalica, kao žena koja nije sposobna za smireni obiteljski život. Kao takva, ona odbacuje sva pravila koja joj nameće društvo, a zbog toga je izopćena iz istog. Putuje od točke A do točke B i pritom nosi svoj nemir, mržnju i želju za osvetom, a iza sebe ostavlja razorene brakove, osramoćenu djecu, ubijene ljubavnike (Nemec, 2003:104). Ovakav se prikaz fatalne žene nastavio i u književnosti 20. stoljeća.

3.3. Produhovljena, boležljiva, krhka žena (*femme fragile*), produkt dekadentnog kulta ljepote krajem 19. i početkom 20. stoljeća

Modernija inačica kućnog anđela, odnosno progonjene nevinosti je *femme fragile*. Prve konture lika iscrtao je Edgar Allan Poe, a puni procvat doživljava krajem 19. stoljeća zahvaljujući usponu esteticizma i dekadentnog kulta. „Modu fragilnih žena stvorio je Maurice Maeterlinck svojom poetskom dramom Princeza Maleine (1889), slijedio ga je D'Annunzio u romanu Djevice s hridina (1895), a potom je lik postao jednim od zaštitnih znakova fin de sièclea“ (Nemec, 2003:105). Fizički su to krhke, nježne, boležljive, umorne, bezvoljne i živčano rastrojene žene aristokratske produhovljenosti i potisnute seksualnosti kojima nedostaje životne energije. Takvi su likovi često lišeni dubljih psiholoških karakterizacija pa zbog toga više djeluju kao estetski objekti, nego kao osobe „od krvi i mesa“. U hrvatsku je književnost 19. stoljeća ovakav lik krhke i fragilne žene uveo Janko Leskovar u svojem romanu *Sjene ljubavi* 1898. godine, a riječ je o Ljerki Taverničevoj (Nemec, 2003:105). Ljerka je prikazana kao lik koji nije spreman za životne borbe i svakodnevne probleme, ona se udaljava od života, a energiju usmjerava na svoju unutrašnjost. U dubini svoje duše osjeća da postoji velika razlika između ideala u koje je vjerovala i stvarnosti u kojoj živi. Sličan osjećaj obuzima i Luciju Stipančić iz romana *Posljednji Stipančići* Vjenceslava Novaka. Lucija, jedna od najsnažnijih ženskih likova hrvatske književnosti 19. stoljeća, po svemu je tipična *femme fragile*. Ona boluje od tuberkuloze, a kao i kod drugih krhkih žena, bolest i malaksalost utiskuju se u njezino biće. Lucija živi u vječnoj tišini, za nju se kaže da je „uzvišena patnica“, simbol je žrtve i bunta, a njezina moralna čistoća raste s poniženjima kojima je izložena (Nemec, 2003:106). Lucijina sudbina prikazuje naličje patrijarhalnog odgoja i puritanskog morala, a opis njezine smrti na samom kraju romana smatra se jednim od najboljih opisa hrvatske prozne književnosti.

3.4. Žena na putu prema samosvijesti, subverzivna žena koja raskida s patrijarhalnim, moralnim i klasnim ogradama

Krajem 19. stoljeća sve se jasnije počinje govoriti o tzv. ženskom pitanju, očituju se simptomi krize ženskog identiteta, a žene se žele osloboditi autsajderskog položaja u društvu. Istovremeno se javlja i prvi feministički val u Hrvatskoj koji svoj vrhunac doživljava u djelovanju Marije Jurić Zagorke i Zofke Kveder. Ovakve promjene u društvu imale su veliki utjecaj i na književnost, „nova senzibilnost moderne donijela je više slobode i u raspravama o metafizici spolova“ (Nemec, 2003:106). Osim žena koje su pisale o svojem statusu u društvu i braku u vrijeme moderne, u raspravu se sa sve više tolerancije uključuju i muškarci. Usprkos tome, još uvijek je bilo onih koji su smatrali da ženama nije mjesto u književnosti i da bi se one trebale vratiti kućanskim poslovima. Moderne žene javljaju se i kao literarne junakinje. Primjerice, Vojnovićeva sestra Gjena, pod pseudonimom Kristijana Solvejgs, 1894. godine objavljuje pripovijest *Crveno ruho* u kojoj u liku Vjere donosi inkarnaciju ženske slobode (Nemec, 2003:107). Riječ je o ženi snažne osobnosti i inteligencije koja se ne uklapa u tipične patrijarhalne i društvene okvire. Radikalnija od Vjere je Zlata u romanu Jagode Truhelke *Plein air* iz 1897. godine. Zlata je prikazana kao jedna samosvjesna žena koja ne želi pristati na zadane konvencije koje je puritansko društvo nametalo ženi u braku, društvu i svakodnevnom životu (Nemec, 2003:107). Time je Jagoda Truhelka na književnu scenu dovela emancipiranu i intelektualnu ženu koja se buni protiv muškog poretka i hijerarhije vrijednosti. Posebno se zanimljivom čini činjenica da se likovi emancipiranih, samosvjesnih žena javljaju gotovo isključivo u ženskih autorica, dok u djelima muških autora još uvijek nema prostora za takve likove i teme. „Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća prilično je stereotipna, ali ipak s osjetnim promjenama što se više približavamo kraju stoljeća“ (Nemec, 2003:107). Slika žene doživljava svoju radikalnu preobrazbu tek osamdesetih godina 20. stoljeća.

4. Ženski likovi u novelama Josipa Kozarca

4.1. Tena

Tena je jedna od najuspjelijih Kozarčevih novela koja je kao samostalna knjižica izišla 1894. godine u časopisu *Dom i svijet*. U vrijeme kada je Kozarac pisao *Tenu*, u Slavoniji je došlo do bitnih promjena na ekonomskom i društvenom planu, a te su promjene opisane i u samom tekstu. Tenin identitet, ali i identitet ostalih ženskih likova u noveli dobrim je dijelom bio određen tim novonastalim promjenama u njihovom okruženju. Društvena sredina u kojoj se Tena nalazi je vrijeme raspada poljoprivrednih zadruga u Slavoniji, a s time se često raspadaju i obitelji, a s raspadom obitelji pak raspada se i ideja klasičnog patrijarhata. Tenu upoznajemo kada joj je šesnaest godina, a već na prvim stranicama djela autor opisuje ljepotu glavne junakinje:

„U šesnaestoj svojoj godini bila je uzrasla i tanka, kao da je iz vode iskočila, i činilo se, da će biti preveć visoka, pa su joj drugarice već počele prišivati kojekakova nelijepa imena. Lice joj bilo ponešto mrko, sa onom neizrazitom bojom, kadano se još nije moglo znati, hoće li biti blijeda crnka, ili rumeno-bijela. Takova nerazvijena, nije se u prvi čas nikom osobito sviđala; nu tko ju je pomnije promotrio, vidio je da joj je lice pravilno u svakom potezu, nos ravan i sitan, čelo slično srpu, istom se počelo u gornjoj polovici bjelasati, donji dio lica pružio se ponešto u duljinu i tek se počeo zaobljavati, nijedna kost, nijedna crta nije mutila nježnog, pravilnog sklada cijelog obličja. Nu lice bilo samo još mrtvo, bez oživljujućega daha; samo mrke sjajne oči kao da su prerano sazorjele, poput mirisa u poluzelene voćike, te odavale, da će one pravilne crte, dok se ispune, dok se izravnavaju i ožive bojom prve mladosti, stvoriti ljepotu, kakovom narav zna uresiti samo rijetke žene. Tko ju je vidio zažarenu od žege ili posla, taj je bez dugog razmišljanja rekao da će biti ljepotica; a tko ju je opet zatekao ozeblu i pomodrjelu, taj ju je sažalnim okom pogledao, kao da gleda tešku bolesnicu. Nije

bila od onih preranih ljepota, nego od onih, koje se pokasno razvijaju, ali tim savršenije.“ (Kozarac, 2021:18)

Čitajući ovaj opis njezinog fizičkog izgleda, bez sumnje bismo zaključili da je Tena primjer ženskog lika kućnog anđela, svetice i progonjene nevinosti. Ona je prikazana kao visoko moralna, dobra i neiskvarena mlada djevojka iz malog slavonskog sela čiji je život kontrolirala majka, nadajući se da će poživjeti dovoljno dugo da stigne udati kćer. Svoje ljepote Tena će postati svjesna tek kada joj majka umre. Međutim, Tena je lik u razvoju, stoga ona ova obilježja neće dugo zadržati. Kozarac će Teni dati obilježja više tipova.

Navršivši sedamnaest godina, Tena je svakim danom postajala ljepša, a to su primijetili i seoski muškarci koji su je htjeli za ženu. Kako Tena nije pokazivala zanimanje ni za kojeg od njih, majka joj u bijegu od siromaštva brak dogovori s i Jozom Matijevićem. Tena je prema svemu tome bila vrlo hladna, niti se radovala, niti tugovala, prihvativši majčin izbor. Majci je, s druge strane, bilo bitno da Joza voli Tenu. Ubrzo joj je majka umrla, a Tena se napokon osjeti slobodnom: *Tena kao da do sada nije ni mislila svojom glavom, ni ćutila svojim srcem; vođa njezin, pokojna mati, zastirala je svojom osobom, svojom naukom cio put pred njome, te ona od cijelog svijeta nije ništa ni vidjela, ni čula, doli jedine svoje matere. A sada najednom puče joj nedogledan vidik pred očima, a ta neizvjesnost salijevala se u jedan jedini pojam: ja sam ja; sve što je na meni, moje je!... Kolika li ju je slast obuzela, kada je oćutila da će sama ravnati svojom voljom, svojom mišlju, svojim tijelom...* (Kozarac, 2021:20)

Postavši svjesna svoje ljepote, Tena postaje tipična fatalna žena. Osim što se fizički razvija, ona i psihički sazrijeva. Ovako slobodna, Tena postaje svjesna da može doživjeti pravu ljubav. Njezina prva prava ljubav bio je Čeh Jaroslav Beranek kojeg je na prvi pogled očarala svojom ljepotom i nedužnošću. Kao stranac, on je Teni predstavljao nešto posebno, nedoživljeno i nepoznato (Zovko, 2015:240). S druge strane, brak s Jozom nije joj predstavljao ništa jer joj je dosadilo njegovo stalno izjavljivanje ljubavi. Tena je težila nečem novom, a to joj

je mogao pružiti samo netko poput Jaroslava: *Da nije vidjela vodnika, ona možebiti za cijeloga svoga života ne bi ni znala, što je prava ljubav.* (Kozarac, 2021:20) Oduševljavala se njegovim pričama o čarobnim gradovima, sjajnim svečanostima, visokom životu koje su budile njezinu želju za slobodom. Jaroslav se planirao njome oženiti, ali ona nije mogla zamisliti život ograničene slobode i volje.

Jaroslav ubrzo odlazi na ratište, a Tena započinje novo poglavlje života. Vrijeme je prolazilo, a Tena je nosila crnu maramu zbog Beranekova odlaska. U jednom se trenutku u njezinom selu pojavljuje naočit Leon Jungmann. Mnoge su mu se djevojke pokušale svidjeti, no on je mislio samo na Tenu. Iako se prvo opirala, Tena ipak pristane posjetiti Leona u njegovom salonu:

Ženska narav ubrzo nadjačala prvu sramežljivost, te ona u koji čas bila kao u svome. One sjajne slike sa divnim golim ženama, ona ogromna zrcala na svakom zidu, ona niska, široka, željezna postelja naslikana svakojakim cvijećem sa bijelim mirisavim jastucima i plavim svilnim pokrivačem, sve ju to zatravilo. Čas po čas, te se njoj već pričinjalo kao da je sve to samo za nju stvoreno, da je ona, njezino tijelo jedan dio te raskoši i sjaja. (Kozarac, 2021:23)

Ovo je trenutak u kojem Tena počinje razmišljati o svojoj fatalnosti. Postaje svjesna moći svoje ljepote koju daje u zamjenu za Leonovo bogatstvo. Leon je znao da ga Tena ne voli i to mu nije smetalo, uživao je u njezinom društvu i tijelu. Tena sada počinje robovati svojoj ljepoti i tjelesnosti. Ona više nije pasivna kao kućni anđeo, svetica ili progonjena nevinost, počinje sama donositi odluke o svom tijelu i svojim postupcima.

Na raskalašene Leonove zabave Tena je dovodila svoje prijateljice kako bi uz cigansku glazbu svojim zavodničkim plesom slavile ljepotu i obijest, a ubrzo primijeti da je oko na nju bacio i Ciganin Đorđe (Zovko, 2015:244):

A ona, visoka, ohola kao jelen, uzrujana i rumena, odišući ružičinim mirisom, samo bi časimice sjekla okom po Leonu, da vidi, koju on najviše motri. Njoj je bio Leon kao i Đorđe, jer ona više nije znala što je ljubav. Ona je bila u onomu

sretnomu raspoloženju, te je osjećala, da joj se svatko divi, da ju svatko ljubi, a ona da ne mora nikoga. (Kozarac, 2021:25)

Nakon rastanka s Leonom, Tena je uživala u darovima koje je dobila od njega. Međutim, nije se osjećala potpunom, bilo joj je dosadno i nedostajao joj je muški dodir. S osmjehom se sjećala trenutaka koje je provodila s Leonom i Jaroslavom. No brzo u Teni prevlada njezina divlja krv pitajući se zašto bi patila kad Leona može zaboraviti s novim ljubavnikom: *Joza i Đorđe! Joza će me hraniti, a Đorđe će mi novaca davati!* (Kozarac, 2021:30)

Tako je Tena postala vrlo proračunata, nije ju zanimalo ni to što Đorđe i Joza imaju žene koje ih čekaju kod kuće. Čak se i počela družiti s Maruškom i Ivkom. Tena je žene smatrala kao i muškarce, svi su se klanjali njezinoj ljepoti. Međutim, nije računala na to da Maruška ima loše namjere. Pokloni joj maramu, a Tena se zarazi kozicama: *Veći dio lica joj bio u jednoj jeditoj mrkoj kori, samo ispod očiju i oko usta bijelila se ljudska koža. Bila je slična kornjači.* (Kozarac, 2021:37)

Ostavši u potpunosti sama, Tena je poražena, a fatalna žena mrtva. Iako je zbog svog raskalašenog života kažnjena, Teni se vrati tračak nade. Njezina prva ljubav, Jaroslav, vraća se iz rata postavši invalidom i kupuje Teninu kuću: *On sve do toga časa, kad ona nije progovorila nije pravo znao, je li to Tena ili nije; istom sada ju upozna, i kud je smućen bio još se većma smuti... On je gledao dvije Tene pred sobom; jednu lijepu, onakovu, kakovu je pred dvije godine ljubio i jednu ružnu. Lik one lijepo bio je u njegovoj duši, a lik one druge stajao pred njime.* (Kozarac, 2021:40)

Prisjećajući se uspomena, Jaroslav i Tena shvaćaju da je ljubav još uvijek u njima i zajedno odluče započeti novi život.

Kao što je na početku bilo riječ, *Tena* je novela u kojoj Kozarac vrlo bezutješno i pesimistično piše o svojoj Slavoniji. Kroz Teninu sudbinu kritizirajući piše o raspadu slavonskih zadruga, pojavi kapitalizma, bogaćenju stranaca na slavonskoj zemlji i nemarnosti Slavonaca koje dovode do propasti. U noveli se to posebno očituje u opisima raskalašenog života prepunog pohote, neumjerenosti i sklonosti

porocima seoskih ljudi. Tenin otac, uništen zbog raspada zadruge u kojoj je obnašao posao svinjara, nije se znao nositi s poslovima obrade zemlje, a Tenu je slao kod Leona kako se ne bi morao brinuti niti za nju. Njegova nebriga rezultirala je propašću kuće, posjeda, i u konačnici, Tene. Upravo je u liku Tene Kozarac simbolički prikazao slavonsku ljepotu koja je nemarom bila uništena. Ona u sebi nosi moralne osobine Slavonaca koji su cijenili lagodan život bez rada, nastojeći živjeti hedonističkim životom. Krivac slavonske/Tenine propasti je stranac Leon koji se u Slavoniju samo došao obogatiti, a ne ostati zauvijek. Tek nakon patnje koju Tena prođe zbog svoje estetske propasti, uspijeva se oporaviti i početi novi život uz Beraneka, okrećući se nadi u bolju budućnosti i obradi zemlje: *sjajna traka ljepše budućnosti, budućnosti, koja će kuću Jerka Pavletića iznova podići, zapustjela polja iznova pomladiti, novomu pokoljenju ljepši put utrti...* (Kozarac, 2021:41)

Zalažući se tako za gospodarsku obnovu Slavonije koja će posebno doći do izražaja u njegovom romanu *Mrtvi kapitali*, Kozarac svoju Tenu ostavlja u sjeni vlastite teze o spasu u radu na zemlji.

4.2. Mira Kodolićeva

Mira Kodolićeva još je jedna Kozarčeva novela koju je objavio 1895. godine u *Prosvjeti*. Autor Miru opisuje sljedećim riječima:

Bila je još posve mlada, u dvadeset i drugoj godini, pepeljaste guste kose, blijedomramornog lica, velikih smeđo-plavkastih očiju, ustašca punanih, rujnih nu bez snažnijeg izraza. Bila je sitna i oniska; cio izraz lica bio je još toli djetinski nježan i nevin, mramorna bjelina još toli prozirna, da se je svakomu novomu znancu nehotice nadavalo da ju zove gospođicom, umjesto gospođom. (Kozarac, 2021:44)

Za razliku od Tene kojoj je majka na početku novele tražila muža, Mira je na početku radnje već udana i upravo je njezin brak sa odvjetnikom Kodolićem ključ

za razumijevanje njezinog lika: *Odvjetnik Kodolić bio je četrnaest godina stariji od svoje žene (...) Žena njegova bila je sirotica, a on ju oženio, jer mu se je sviđala, i jer je zbilja bila lijepa. Sad je četvrta godina otkako su oženjeni, a ona izgledala još uvijek nježna i mlađahna kao da je djevojka. Dvije godine ljubio ju on svom snagom bračne ljubavi, nu nakon toga vremena počela njegova ljubav jenjati; nekakova sitost obuzela mu cijelo biće, te ona izgubila malone svaki čar za njega. Njegova ljubav napram njoj umrla je, a ni on, ni ona nijesu znali da ju ožive.* (Kozarac, 2021:46)

Nakon dvije godine braka nastupila je dosada. Mira i njezin muž nisu imali djece, što je mogući razlog za dosadu koja se javila. Iako tu dosadu i monotoniju Mira na početku nije osjećala kao njezin suprug, osjetila ju je kada je stupila u odnos s Vukovićem. Prije toga, Mira je živjela život koji je živio njezin suprug i time izgubila svoju osobnost. Radila je što je on radio, voljela je što je on volio, znala je što je on znao, jedino društvo koje je imala bili su posjetitelji njezina supruga. Svjestan Mirine ljepote, odgovaralo mu je to što Mira nema drugog društva, ali nije znao da će takvo ponašanje ubrzo dosaditi, i njemu i njoj: *Pa buduć da je držao, da je ona kriva što ne imaju djeteta, mislio je, da ne mora za taj svoj život njojzi biti odgovoran, niti da ona ima kakova prava prigovarati mu, što traži izvan svoje kuće novih slasti.* (Kozarac, 2021:47)

Glavna crta njenog bića bila je dobrota, koja joj nije dozvolila da o ikomu zlo misli, i to je bilo uzrokom da je ona cio svijet u lijepom svjetlu gledala. Baš radi toga nije se mogla nijedna druga strast u njoj raspiniti, nego je tek tinjala neprestance zapretavana pepelom njene djetinje naivnosti. (Kozarac, 2021:47)

Iz navedenog se ulomka jasno razaznaje da je Mira bila pravi kućni anđeo, svetica i progonjena nevinost. Bila je vjerna, skromna, dostojanstvena, baš onakvom kakvom i treba biti jedan takav lik. No ne zadugo. Mira ubrzo postaje svjesna da ju je za supruga više vezalo poštovanje, nego ljubav. Razgovori i druženje s Vukovićem ne samo da su joj otvorile oči u pogledu odnosa sa mužem, nego je Mira sada već osvijestila svoje osjećaje prema Vukoviću: *Sviraj što god hoćeš,*

moja duša utapa se u svakom tvom pogledu, u svakoj tvojoj riječi. (Kozarac, 2021:53)

Upravo je odnos s Vukovićem sahranio „staru Miru“, a rodila se „nova Mira“ koja više nije kućni anđeo, već postaje svjesna sebe, svoje emocionalnosti i zaljubljenosti kojoj se više nije mogla oduprijeti: *Sada su se počela ona zatomljivana čuvstva iznovice buditi i to tolikom žestinom, da ona nije više osjećala snage da ih zaustavi. To njojzi nepoznato čuvstvo bila je ljubav, koju je ona sada prvi puta u svoj njenoj veličajnosti, sa svom njenom slašću i svima njenim mukama osjetila. (Kozarac, 2021:55)*

Mira nije znala vladati tim novim osjećajima. Otkrivši pisma ljubavnice svojeg supruga, Mira je osjetila bol, ali ju nije znala opisati. Znala je da to nije bol zbog ljubomore, nego kaže da je to nešto poput boli koje dijete osjeti u školi kada ga učitelj, kojeg mora slušati, kazni. Međutim, nije više bila pokorna mužu, počela se oglašavati na njegove naredbe. Vrijeme je provodila s Vukovićem prema kojem je osjećala snažnu ljubav. On, s druge strane, nije imao baš takve osjećaje prema njoj, privukla ga je njezina nevinost, iskrenost i dobrota. Prijelomnim se trenutkom smatra susret Kodolićeve ljubavnice s Mirom. Iako je mislila da je ljubav prema Vukoviću zamijenila njezinog supruga, Mira je, nakon susreta s ljubavnicom, osjetila bol: *Mira Kodolićeva mislila je da ne ljubi svoga muža, nu otkle sada ona bol, što ju u taj čas nenadano poput grča stegnu? Ona je mislila, otkako ljubi Vukovića, da za nju ne ima drugoga čuvstva na svijetu, pa ipak nije sladoost one ljubavi mogla posvema uništiti netom okušanu gorčinu. (Kozarac, 2021:61)*

Mira nije bila svjesna težine preljuba, sve dok nije učinila istu stvar kao njezin suprug. Tada počinje osjećati breme svojeg grijeha. Pokušala je samu sebe uvjeriti da je njezin suprug čovjek uz kojeg ona treba biti, obasipala ga je slatkim riječima i pažnjom. Sjećala se njihove prve godine braka koja je bila puna topline i uzajamnog poštovanja. To su, isto tako, bili trenuci kada je prestala prijateljevati s Vukovićem, on čak nije niti pitao za nju. Sve to potaknulo ju je da pokuša

nastaviti život sa svojim suprugom. Čak se i zaklela da će dijete koje nosi u utrobi, a koje je začela u preljubničkom činu s Vukovićem, imati samo jednog oca, njezinog muža: *Ja Vas zaklinjem, ugušite sve ono, što Vas na mene sjeća, a u ime zahvale, ja Vam prisizhem, dok sam ja živa, moje dijete neće tražiti drugoga oca, doli mojega muža.* (Kozarac, 2021:70)

Nekoliko puta Mira je htjela mužu sve priznati, no nije imala hrabrosti. Vremenom je shvatila da ju je sva patnja koju je dugo osjećala iskupila. Iako njezina odluka da napusti muža kada ga je dijete nazvalo „tata“ nije nešto što bi jedna samosvjesna osoba učinila, Mira je ipak došla do određenih spoznaja. Tako je Kozarac razvio Mirin lik od kućnog anđela i svetice do žene sposobne za život neovisan o mužu ili ljubavniku.

4.3. Biser-Kata

Treći Kozarčev ženski lik o kojem će u ovom završnom radu biti riječ je Kata iz novele *Biser-Kata* koja je 1887. godine objavljena u *Vijencu*. Za razliku od Tene koja je bila pod nadzorom majke, Katin lik treba promatrati u odnosu s njezinim ocem. Na početku novele, Kata je opisana kao obična mlada djevojka sa sela i ona je pravi kućni anđeo, svetica te progonjena nevinost. Opisana je kao jednostavna, nježna djevojka koja se nije voljela isticati, niti ju je itko previše primjećivao.

Malo je tko znao za kneževu kćer; odraslu u poslu i pod kneževim strogim okom rijetko ju je bilo vidjeti. A bila je i sirota, pa se i u crkvi slabo tko obazirao na sićušnu, jednostavno obučenu modrooku curicu. U šesnaestoj godini izraste ona kao preko noći uzor-ljepotom, sva je okolica prozva Biser-Katom. (Kozarac, 1980:7)

Radeći seoske poslove, Kata je odrasla pod strogim i stalnim nadzorom svog oca, Adama Šarića, a Katina se majka pokoravala svom suprugu. Kata zbog toga nije ni pomišljala na druženje s prijateljicama ili prijateljima. Majka joj je znala

tugovati zbog toga što se Kata nije mogla okititi nakitom i lijepom odjećom kao druge djevojke njezinih godina, međutim Kata bi je tješila govoreći da nju takve stvari niti ne zanimaju. Vremenom se Kata razvila u pravu ljepoticu za kojom su mnogi momci žudjeli, pa su se pokušali dodvoriti njezinom ocu, kojem je to laskalo. On je već za svoju Katu odabrao Franju Meštrovića, a Kata, nije mogla ništa drugo nego biti poslušna ocu. Nitko nije ni znao da je Kata gajila osjećaje za seoskog mladića Luku Vitkovića, koji se sviđao mnogim seoskim djevojkama. Katin otac nije ga osobito simpatizirao, a kad bi se povela priča o njemu, nazvao bi ga bekrijom. Ipak, Luka je bio Katina prva ljubav, a njezino lice to nije moglo kriti: *Najednom se zarumeni i prodrhta – u susret joj išao Luka. Stotinu raznih čuvstava buknuo u isti par u njenu srcu; u časovitom komešanju nestala ih opet svijet, tek jedno osta na površju: pritajena, drhtajuća radost.* (Kozarac, 1980:12) I Luka se zanimalo za nju, ali ne istim osjećajima kao Kata. Dok je ona zaista bila zaljubljena u njega, Luka ju je vidio samo kao predmet žudnje, kao ženu koja je zbog svojih osobina kućnog anđela i svetice bolja od drugih žena s kojima je bio: *Navikao samo razuzdana usta ljubiti, nije razumio one sreće, onih drhtaja Katina srca, one djetinje odanosti. Njegova duša nije kliktala slavopjeve ljubavi, njegovu srcu jedino je godila putena naslada, pobjeda nad ženskom slabosti. Tom hladnoćom prikazao se on njoj tim uzvišeniji, a ona naspram njemu tim neznatnija, skrušenija.* (Kozarac, 1980:14)

U međuvremenu, Luka je otišao u vojsku, a prije odlaska Kati je dao lažnu nadu obećavajući joj da će se vjenčati kada se on vrati. Kata ga je nestrpljivo čekala i takva naivna i dobroćudna, povjerovala je u Feminu i Mandinu obmanu da će u nedjelju na mladoj misi u varošu vidjeti Luku. Iduće jutro kružile su svakakve priče o Kati: *Sutradan još u svu zoru zareda selom glas da je Biser-Kata bila jučer u varoši kod mlade gospode, da se je povlačila s domobrancima po vojarnama te da je donijela puna njedra novaca; da se je skrivala, ali ju ipak vidio Mata Radov, i još kojjetko...* (Kozarac, 1980:28)

Kada je Katin otac saznao za priče koje kruže o Kati, razljutio se i tražio objašnjenje. Kata mu u tom trenutku govori o Luku, o tome koliko ga voli i da se trebala s njime sastati, a da su je Fema i Manda prevarile samo kako bi joj napakostile. Otac joj nakon toga zabranjuje viđanje s Lukom i nastavlja svoj dogovor s Franjom. Luka se vraća, oženi s Femom i tu prestaje svaki kontakt između njega i Kate. Kada je došlo vrijeme da Franjo dođe zaprositi Katu, ona plačući roditeljima kaže da je trudna i da ne želi svoju sramotu prenijeti na nedužnog čovjeka. Oko Uskrsa, Kata je rodila dijete guste, crne kose, a selom su kružile priče: *Kao stršeni navalili jezici na Katu, izmišljali o njoj nečuvene rugaveti i svakojake pjesme kakovih ne pozna nijedan narod pod nebom. (Na primjer: Za kneževu sveticu – Dao Juda peticu; - Petice se popile – Knezu osta kopile...)* (Kozarac, 1980:36)

Kata je bila zahvalna ocu što je i usprkos sramoti, koju je nanijela na njihovu obitelj, on ostao uz nju. Nakon mjesec dana, Adam Šarić sahranio je svoju kćer i njezino dijete: *Nalik sivu kamenu ali vedra oka koračao knez za lijesom svoje jedinice: rekao bi čovjek, ponosio se svojom nesrećom.* (Kozarac, 1980:36)

4.4. Donna Ines

Četvrta Kozarčeva novela o kojoj će ovdje biti riječ je *Donna Ines*. Objavljena je u *Vijencu* 1890. godine. U središtu novele nalazi se ženski lik Irene pl. K. koju su svi prozvali donna Ines zbog njezine nesvakidašnje ljepote:

Njeno lice bilo je one rijetke, zanimljive bljedoće, koju nalazimo samo kod pojedinih crnaka; rumenilo tek da je vidljivo probijalo ispod bijelo-mrke puti; lice ponešto duguljasto izražavalo u svakom potezu neobičnu duhovitost, te je bilo u profilu veoma slično onomu lorda Byrona. Oči ovelike, tamne, sad se krijeseći, sad potamnjujući, sada mijenjajući boju, - prema duševnomu raspoloženju. Tko bi joj samo glavu vidio, mislio bi, da ima krasnog devetgodišnjeg dječaka pred

sobom, - a na to je podsjećao i njezin puni, ponešto snažniji glas, negoli ga obično žene imaju. A kako je ona tek znala tim glasom govoriti!... (Kozarac, 2021:13-14)

Za razliku od prethodnih ženskih likova, Tene, Kate i Mire koje su bile mlade djevojke sa sela, donna Ines je žena iz visokog društva. Na samom početku ove kratke novele ona je opisana kao izvanredno obrazovana i dobro odgojena fatalna djevojka koja je zbog svoje ljepote imala mnogo obožavatelja. S dvadeset i dvije godina bila je još uvijek neudana, vjerojatno zbog toga što su se muškarci bojali uzeti za ženu jednu takvu obrazovanu djevojku, ali i zbog toga što nije imala nikakvog miraza.

Naravski, da je donna Ines imala dosta obožavatelja; ali nijedan od njih nije joj duševno dorastao, nijedan se nije usudio zaprositi ju, jer je svaki znao, da bi to bila »messalianca«, a na njegovu štetu. S njome razgovarati bila je prava raskoš sve dotle, dok ona nije dublje zaronila u razgovor; tada bi nastao čas, gdje njezin štovatelj ne bi više podoban bio pratiti tok njezinih misli, ne bi više znao odgovarati na njena pitanja, a oko njenih usana počeo titrati neki božanstveni, zagonetni posmijeh, od kojega se njemu čelo znojem oblilo. (Kozarac, 2021:14)

Dok tipične fatalne žene karakterizira zavodljivost, samopouzdanje, lukavost, manipulativnost, a često i želja za uništavanjem muškaraca, donna Ines nije bila takva. Ona je svojom ljepotom nesvjesno zavodila mnoge muškarce oko sebe. Tako se ubrzo udala za Marijana Lucića, čovjeka koji joj je po svemu bio ravan: *Njih dvoje živjelo, kako rekoh, kao dva božanstva, neovisna jedno od drugoga; oni su bili dvije jednako velike oline, a da bi jedna drugoj bila podređena; bili su si premci i u duševnom i u tjelesnom obziru, a da bi jedno od drugoga ovisilo. Oni se nijesu samo ljubili, njih je vezalo međusobno štovanje, kakovo ljudi niže uglađenosti i ne poznaju. (Kozarac, 2021:14)*

Nakon udaje, donna Ines postaje pravi primjer kućnog anđela, iako su svi očekivali da će postati pohlepna i da će se baciti u luksuz i trošak. Marijan i Ines već su pet godina bili u braku, ali nisu imali djecu. Marijanu je najveća želja bila da ima potomka, a Ines se osjećala loše jer je sebe smatrala krivom što nije kadra

udovoljiti toj njegovoj želji. Jedinu nadu davalo joj je pismo Marijanovog prijatelja, liječnika Radetića koji ih je tješio govoreći da to nije ništa neobično i da je siguran da će jednom biti blagoslovljeni djetetom. Ines se posebno obradovala kada je čula da Radetić dolazi u njihov grad, a Marijan je postao ljubomorani. Čak je i posumnjao u njezinu vjernost, nesvjestan da je Radetić Ines obznanio da je trudna. Njegovi izljevi ljubomore učinili su od njihova braka nešto što nitko nije mislio da je moguće. Marijan i Ines počeli su se udaljavati jedno od drugoga, ljubav je postajala sve manja, a mržnja sve veća: *Ono devet mjeseci, što su još skupa živjeli, nije bio život, nego puko vršenje životnih funkcija; u njenu srcu umrla je ljubav, a žena sa srcem i značajem donne Ines ne može bez ljubavi živjeti.* (Kozarac, 2021:17)

Iako je ostala dostojanstvena, dobra i plemenita, donna Ines na kraju je u potpunosti potonula jer nije bila dovoljno snažna kako bi izašla na kraj sa suprugovim sumnjama i vlastitim tugama: *Poslije poroda oslabi Ines posvema; pod silu i protiv njene volje poslaše je u Gleichenberg, - bolje nego ikoji liječnik znala je ona, da za nju zdravlja i života više nema.* (Kozarac, 2021:17)

Rodila je mrtvo dijete, a nakon šest tjedana u Gleichenbergu, vratila se kući i umrla.

4.5. Jelena Vučetić (Oprava)

Zadnji Kozarčev ženski lik o kojem će u ovom završnom radu biti riječ je Jelena Vučetić. Jelena je lik iz novele *Oprava* koja je objavljena 1899. godine. Sam autor novelu je nazvao psihološkom studijom tako da je u središtu svijest likova, a prave radnje niti nema. U središtu novele je bračni par Vučetić. Novela se otvara pismom odvjetnika Vučetića koji se nalazi na liječenju u Gleichenbergu. Pismo šalje svojoj supruzi Jeleni koja je na početku prikazana kao uzorna i brižna žena, pravi kućni anđeo, a njezin suprug nikada nije posumnjao u nju ili njezinu ljubav: *Čisto mu odlanulo, kada je pomislio na svoju ženu, na onu milu crnku sa sjajnim srnećim očima, koje onako dršću nad njegovim zdravljem; kako mu kraj*

svih svojih zamamnih dražesti, za kojima su se mnoge muškaračke oči otimale, niti jednom riječcom, niti jednim dahom, nije dala povoda, da samo posumnja o njenoj ljubavi i vjernosti. (Kozarac, 2021:73)

Jelena je uvijek bila podrška svome mužu, bdjela je nad njim kad je bio bolestan i voljela ga je čak više i od vlastitog sina. Prikazana je kao jednostavna žena koja je visoko moralna, vjerna i duševno nevina. Po povratku kući, Vučetić je počeo sumnjati u Jeleninu vjernost, vjerojatno zbog viška vremena na koji nije bio naviknut tijekom oporavka od bolesti, ali i zbog činjenice da je bio svjestan da se Jelena ponašala drukčije nego inače. Naime, Vučetić je Jeleni poslao opravu sa porukom „Od staroga prijatelja“, nadajući se da će ju taj poklon razveseliti. Međutim, Jelena poklon nije niti spomenula. Odvjetnik Vučetić shvaća da njegova supruga nije onakva kakvom se prikazivala. Dušan nije njegov sin, Jelena ga je prevarila i tu bolnu istinu tajila je devet godina: *Jelena Vučetićka znala je već drugi dan nakon muževa povratka iz Gleichenberga, da ona tajna, koju je ona devet godina u duši skrivala, nije više tajna. Ona je u muževima očima čitala, da je i njega počela ista bol satirati, koja i nju već devet godina ubija. Ona se je samo utoliko prevarila, što je mislila, da je Vučetić za njenu tajnu već onda znao, kada joj je pisao ono pismo iz Gleichenberga; ona nije ni izdaleka mislila, da ga je na tu tajnu ona sama navela. (Kozarac, 2021:86)*

Tako se Jelena iz jednog kućnog anđela preobrazila u fatalnu bludnicu koja nije bila sretna u braku s Vučetićem. Svoju sreću pronašla je u Vučetićevom prijatelju Bariću s kojim je zaniжела Dušana. U braku s mužem ostala je kako bi iskupila svoj grijeh, iako je maštala o drugom. Nadala se da joj je opravu poslao Barić, a kad joj suprug na samrti govori da obuče opravu koju joj je kupio, Jelena iznenađeno i razočarano klone na postelju: *Umjesto da se je digla, klonula ona iznovice na postelju; čas prvo razdragano i zažareno lice probljedjelo u jedan mah, a oči joj zadrhtale kao srni, kada se iznenada stvori pred lovcem. On je oćutio taj drhtaj na svom licu, i kao što je ono smrtno bljedilo prešlo s njena lica*

na njegovo, isto tako su i njene misli prešle u njegovu dušu. - Ah! ti si zar mislila, da ti je on poslao onu opravu!... (Kozarac, 2021:87)

5. Zaključak

Nakon analize Kozarčevih junakinja možemo zaključiti da je Kozarac svojim ženskim likovima pokušao dati osobine s kojima bi se mnoge obične žene mogle poistovjetiti. Iako su se svojom ljepotom isticale u seoskom okruženju u kojem su boravile, njegove junakinje nikako nisu idealizirane. On detaljno opisuje njihove unutarnje svjetove i borbe i time prikazuje stereotipno vrijeme u kojem su se njegove junakinje nalazile. To je bilo vrijeme kada se smatralo da žena mora biti dobra supruga, majka i domaćica te da mora biti podređena svome suprugu. Ne uspjevši se uklopiti u društvo koje je na takav način gledalo na žene, njegove su se junakinje vodile svojim čežnjama i željama. Iako su stradale zbog ljubavi (Tena gubi svoju fizičku ljepotu, Mira i Jelena postaju udovice, Kata umire, Donna Ines obolijeva), sve Kozarčeve junakinje prošle su bitan razvoj svojih karaktera. Tako je Tena od jednog kućnog anđela postala fatalna žena koja je svjesna sebe, svoje moći i svoje ljepote, koju je koristila za zavodjenje muškaraca, a na kraju pronalazi mir u pravoj ljubavi. Mira Kodolićeva prikazana je kao žena koja se uzdigla iznad svega što ju je ograničavalo, pa od kućnog anđela postaje žena na putu prema samosvijesti. Biser-Kata do kraja je ostala pravi kućni anđeo koju nisu promijenili ni ljudi koji su joj željeli zlo. Donna Ines, zahvaljujući ljubomornim ispadima supruga, ostaje razočarana u brak i u život u kojem je imala ulogu kućnog anđela. Jelena je na početku prikazana kao dobra supruga, a dok mi saznajemo da je počinila preljub, ona shvaća da je život provela u zabludi i da njena ljubav prema suprugu nije ništa drugo nego pokušaj opravdavanja same sebe. Ovakvim uvidom u psihu likova, Kozarac se opravdano smatra jednim od prethodnika moderne pripovjedne proze u hrvatskoj književnosti.

6. Popis literature

1. Flaker, Aleksandar, „Hrvatska novela i Turgenjev“, u: Književne poredbe, Zagreb, 1968., str: 140-150.
2. Kozarac, Josip, „Odabrane pripovijetke“, na: www.eLektire.skole.hr, 2021. (pristupljeno: 30.05.2024.)
3. Kozarac, Josip, „Pripovijetke“, Mladost, Zagreb, 1980.
4. Nemeč, Krešimir, „Čuvarica ognjišta, svetica, vamp. Slika žene u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća“, u: Zbornik zagrebačke slavističke škole, FF Press, Zagreb, 2003, 100–109.
5. Nemeč, Krešimir, „Vjernost zavičajnom, težnja univerzalnom. Svijet Josipa Kozarca“, u: *Putovi pored znakova. Portreti, poetike, identiteti*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2006., str: 24-41.
6. Petrač, Božidar, Lik žene u hrvatskoj književnosti, 1991. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/58635> (pristupljeno 27.04.2024.)
7. Sablić Tomić, Helena, „Ženski likovi s prijelaza stoljeća“, u: Dani Hvarškoga kazališta, vol. 27, no. 1, 2001.
8. Zovko, Goran : Dvostruki identitet Kozarčeve Tene (1894.), Naklada 150 primjeraka, Mostar., 2015.
9. Žmegač, Viktor, „Novela na putu analitičke drame. Oprava. Psihološka studija Josipa Kozarca“, u: Frangeš – Žmegač, *Hrvatska novela. Interpretacije*, Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 96-113.

7. Sažetak i ključne riječi

Sažetak

Ovaj završni rad bavi se ženskim likovima u novelama Josipa Kozarca. Na početku je ukratko predstavljena biografija samog autora te popis njegovih najznačajnijih djela. Novelistika se smatra najuspjelijim dijelom Kozarčevog književnog opusa, a u njima se posebno posvetio izgradnji ženskih likova čime predstavlja most od realizma prema moderni. Zatim su prikazani tipovi ženskih likova u 19. stoljeću, budući da je to razdoblje u kojem je stvarao Josip Kozarac. Cilj ovog završnog rada bila je primjena opisa ženskih tipova na karakterizaciju likova u novelama *Tena*, *Mira Kodolićeva*, *Biser-Kata*, *Donna Ines* i *Oprava*.

Ključne riječi: ženski likovi, Josip Kozarac, Tena, Mira Kodolićeva, Biser-Kata, Donna Ines, Jelena Vučetić

8. Naslov i ključne riječi na engleskom jeziku

Title: Female characters in Josip Kozarac's novellas

Keywords: female characters, Josip Kozarac, Tena, Mira Kodolićeva, Biser-Kata, Donna Ines, Jelena Vučetić